

УДК 791.233:316.647.6

ВІДОБРАЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ КОНФОРМІЗМУ У КІНЕМАТОГРАФІ

Теребій І.Д.

e-mail: iryna.terebii@nure.ua

Харківський національний університет радіоелектроніки, каф. філософії
м. Харків, Україна

This work is devoted to the study of the problem of conformism in cinema. For analysis were taken several different films from different decades and genres, in which conformism is presented from different points of view, revealing its positive and negative impact on both society and the characters shown in the film.

Конформізм як соціально-психологічне явище належить до групових ефектів та являє собою зміну поведінки чи переконань людини під впливом або тиском іншої людини, соціальної групи. Результати наукових досліджень дозволили стверджувати, що конформізм буває внутрішнім і зовнішнім, проявляючись у формі схвалення та поступливості відповідно. Також конформізм буває інформаційним, коли людина змінює свою поведінку, а інколи й переконання через брак знань і компетенцій, і нормативним, коли те саме відбувається через прагненням уникнути конфлікту чи отримати схвалення з боку групи, учасником якої людина є або прагне стати [1].

Про складність конформізму як соціально-психологічного явища свідчить те, що його наслідки можуть бути як негативними, так і позитивними для особистості, міжособистісних стосунків, суспільства. Тому в суспільній свідомості (в такій її формі, як кіномистецтво) зазначене явище постає в різних, часто суперечливих образах – від здатності до співпраці, соціальної чутливості до надмірної поступливості, «безхребетності», підпорядкування та покори. Для осягнення повного спектру сприйняття конформізму суспільною свідомістю *актуалізується* дослідження художніх творів, зокрема кінофільмів, сюжети яких у тій чи іншій мірі присвячені зазначеному груповому явищу.

Метою роботи є визначення особливостей відображення проблеми конформізму, його впливу на особистість та суспільство в кінематографі.

Протистояння конформізму та нонконформістського мислення серед незнайомих постає у фільмі «12 розгніваних чоловіків» (реж. С. Люмет, 1957). Спочатку зібрана група показує себе нібито одностайною, але знаходиться людина, яка виявляє нонконформістські погляди. В результаті можна побачити яким чином інші особистості на це реагують, які негативні санкції виказують та чим підкріплюють висловлювання, через які причини ті, хто підтримував вищезазвані санкції, після дискутування, споглядання гіпотез та фактів змінюють свою думку.

Часто тема конформізму в кінематографі йде пліч-о-пліч з сюжетами, що присвячені референтним групам. Наприклад, старший клас приватної школи як референтну групу змальовують «Товариство мертвих поетів» (реж. П. Вір, 1989) та «Залишенці» (реж. А. Пейн, 2023). Твори з різних ракурсів демонструють протистояння конформізму й нонконформізму в межах шкільної спільноти. У «Товаристві мертвих поетів» Джон Кітінг протистоїть консервативній системі, що культивує конформізм як основу успішності: учням академії насаджують ідею підкорення авторитетам – батькам, вчителям, системі. Авторитети очікують відповідності нормам, а прояви самовираження розглядаються як загроза порядку. Кітінг виступає з позиції нонконформізму, показуючи важливість критичного мислення, що автоматично ставить його в опозицію до моделі освіти. Учні починають сприймати Кітінга не як частину системи, а як виклик їй, що перетворює їх самих на носіїв нонконформістських ідей. Для учнів, показаних у фільмі, Джон Кітінг є символом свободи в репресивному конформному середовищі.

У «Залишенцях» ситуація інша: вчитель Пол Ханем є відлюдником у межах своєї соціальної групи. На відміну від Кітінга, який змінює світогляд школярів, Ханем символізує не натхнення до змін, а власне соціальне вигнання. Його нонконформізм є вимушеним: він не кидає виклик системі, він лише ізольований нею через особисті причини, в тому числі й через небажання пристосовуватися до змін. Постановка проблеми конформізму є невід'ємною частиною фільмів підліткового жанру: «Переваги скромників» (реж. С. Чбоскі, 2012), «Джуно» (реж. Д. Райтман, 2007), «Нетямущі» (реж. Е. Гекерлінг, 1995), «Погані дівчиська» (реж. М. Вотерс, 2004), «Леді-Птаха» (реж. Г. Гервіг, 2017). Досить часто кіно зображує конформізм як механізм соціального контролю, встановлення соціального порядку, загального світоустрою.

Фільм «Плезантвіль» (реж. Г. Росс, 1998) демонструє найвигідніші для розвитку конформізму умови – велика згуртована соціальна група, що в 1950-х роках мешкає у передмісті, де всі «як на долоні», тож на поведінку, яка не вписується в «дозволеній сценарій», швидко накладаються негативні санкції. У серіалі, в який попадають герої фільму, зображене ідеалізоване суспільство, де кожен виконує чітко визначену роль, а чорно-біла кольорова гама є прямою метафорою одноманітності. Головний герой уособлює образ «хорошого хлопчика», який побачивши як все йде за сценарієм, одразу виявляє поступливість до вимог світу, в якому опинився. Таких «новаторів», як головна героїня, суспільство, де квітне конформізм, маргіналізує і погрожує негативними санкціями. З одного боку «Плезантвіль» ілюструє те, як конформізм функціонує у буденності, як груповий тиск обмежує індивідуальність людини, як наслідком всезагального конформізму стає стагнація суспільства, а з іншого – просуває ідею вразливості конформізму перед неминучими змінами, які не

стримати в довгостроковій перспективі. На відміну від «Плезантвілю», де конформізм базується на нормах та очікуваннях соціуму, у «Еквілібріумі» (реж. К. Віммер, 2002) він закріплюється шляхом впровадження владою радикальної ідеї щодо придушення людських емоцій. Персона, що проявляє емоції, сприймається як нонконформіст і відповідно до радикалізованих умов світу, оголошується ворогом держави. Поступове «пробудження» головного героя показує, що конформізм, заснований на репресіях, є хиткою системою, яка починає руйнуватися, навіть якщо лише одна людина звільниться з-під контролю.

Головний персонаж фільму «Механічний апельсин» (реж. С. Кубрик, 1972) відмовляється від будь-яких соціальних норм, живучи за власними правилами, тому суспільство намагається «перевиховати» його примусом: він втрачає здатність до насилля не через свідоме рішення, а через страх і фізичну неспроможність. Такий метод насаджування норм, нібито заради соціалізації індивіда, руйнує людську сутність, перетворюючи особистість на істоту, яка може тільки «існувати».

У фільмі «Шоу Трумана» (реж. П. Вір, 1998) конформізм змальований ще всеосяжнішим: життя головного героя – ретельно сплановане шоу, його поведінка обумовлена сценарієм, тобто є не усвідомленим вибором, а способом існування, який породжується ізоляцією від реального світу і незнанням, що життя може бути інакшим. Конформізм в даному творі презентований як явище, яке може бути комфортним для людини, яка не усвідомлює у якій мірі зовнішній контроль визначає її існування. У багатьох фільмах конформізм зображується як «інструмент», потрібний героям і героїням для збереження кар'єри, багатства, рівня та якості життя, стабільності, безпеки: «З широко заплющеними очима» (реж. С. Кубрик, 1999), шоу «Відчайдушні домогосподарки» (2004-2012), епізод «Під укіс» (2016) серіалу «Чорне дзеркало», короткометражний документальний фільм «Instruments Of a Beating Heart» (2024), мультфільм «Зоотрополіс» (реж. Б. Ховард, Р. Мур, 2016).

Отже, за результатами аналізу можна стверджувати, що презентація конформізму у кінематографі має різні конотації – в одних творах, які, до речі, переважають серед проаналізованих, прослідковується прагнення підкреслити його негативні впливи та наслідки, а в інших – акцент зроблено на суперечливій природі конформізму, неоднозначності впливів, які він може чинити в залежності від ситуації.

Список використаних джерел

1. Myers D. G. Social Psychology. ISBN 978-0-07-337066-8. URL: https://diasmumpuni.wordpress.com/wp-content/uploads/2018/02/david_g_myers_social_psychology_10th_editionbookfi.pdf (дата звернення: 22.02.2025).